

Лешенко Г. П., к.пед.н., професор, Шкабаріна М. А. студ. ІV курсу
(Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГІПЕРБОЛІЗОВАНОЇ МЕТАФОРИ НА СТОРІНКАХ КІНОПОВІСТІ О. ДОВЖЕНКА «ЗАЧАРОВАНА ДЕСНА»

Актуальність дослідження зумовлена науковим інтересом до природи метафори як поняття-носія особливостей людської свідомості та можливостей розширення її семантики у поєднанні з гіперболою, нерозробленістю питання у лінгвостилістичній літературі.

Метафора – один із найуживаніших і найвідоміших міжпредметних понять. Науково-філософське дослідження цього феномена починається з Аристотеля. Метафора в художньому тексті несе великий заряд суб'єктивного сприйняття, індивідуального світовідчуття, особистої системи цінностей митця, є відображенням його мовної картини світу. У літературознавстві метафора розглядається як художньо-виражальний засіб. У психологічній традиції метафора розуміється як спосіб сприймання реального світу.

У енциклопедії «Українська мова» подається таке визначення метафори: «семантичний процес, при якому форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами при відображенні в свідомості мовця» [1, с. 334]. Цей троп також називають прихованим порівнянням, оскільки він ґрунтується лише на здогаді, натяку на нього. У лінгвістичному аспекті О. Селіванова охарактеризувала метафору як «найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, вияв мовної економії, семіотична закономірність, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, схожої з нею в якомусь відношенні» [2, с. 327]. Метафора надає мові особливої виразності та експресивності.

Метафори були об'єктом дослідження багатьох українських мовознавців, зокрема О. О. Потебні, О. О. Тараненка, В. М. Русанівського, В. Н. Вовк, М. Лабащука, С. Я. Єрмоленко та інших. У сучасному українському мовознавстві цей феномен аналізують насамперед на матеріалі художньої літератури, про що свідчить значна кількість новітніх, у тому числі дисертаційних досліджень Н. І. Варич, Т. А. Єщенко, Л. Ю. Тиха, Т. П. Матвєєва, О. М. Тищенко та інших.

Літературними джерелами наукових розвідок названих вчених виступали тексти творів М. М. Коцюбинського, Б. І. Антонича, І. Ф. Драча та інших українських письменників. А от кіноповісті О. Довженка ще не слугували предметом спеціальних досліджень, присвячених гіперболізованій метафорі.

Творчість О. Довженка протягом останніх десятиріч стала предметом багатьох досліджень літературознавчих та мовознавчих напрямів. Серед праць присвячених творам О. Довженка слід визначити книги С. П. Плачинди, Ю. Барабаша, І. А. Рачука, Р. Соболева, статті К. Волинського, Л. М. Новиченка.

Твір «Зачарована Десна» відомий не лише завдяки створеним її автором новим жанром літератури – кіноповість, а й через автобіографічний характер, тому на сторінках кіноповісті широко функціонують майже усі різновиди метафор – класична, синестетична, гіперболізована, антропоморфна, ботаноморфна і зооморфна. Оповідь ведеться від імені малого Сашка, тому ми вважаємо, що більшість метафор мають бути гіперболізованими. Цей термін не є поширеним та загальноприйнятим у лінгвостилістиці, хоча зустрічається у наукових працях Т. В. Хом'яка, О. П. Новика та інших.

Гіпербола - різновид тропа, що полягає в надмірному перебільшенні характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії задля особливого увиразнення художнього зображення чи виявлення емоційно-естетичного ставлення до нього [3, с. 158]. Гіпербола – це внутрішній стан, який підіймається з наших глибин незалежно від нашої волі. Між гіперболою і метафорою лежать тисячоліття. Метафора, на думку більшості вчених, веде своє походження від гіперболи, стикаючись з нею своїми гранями. Оскільки мета гіперболи – посилити увагу до того, що автор хоче виокремити, піднести, похвалити, осудити чи скритикувати, то очевидно, чому О. Довженко використав цей художній засіб для ознайомлення читачів «з незабутніми чарами дитинства». Автор використовує гіперболізовані метафори для зображення описів найрідніших Сашкові людей та тварин, стану їхньої душі через призму світосприйняття хлопчика, якому все здається великим, казковим, перебільшеним.

Мова кіноповісті дуже метафорична. Шляхом суспільної вибірки ми віднайшли 355 метафор різного структурного рівня: від простої рівня словосполучення (виражена одним образом, не обов'язково одним словом, вона може бути одночленна та двочленна) до розгорнутої метафори-тексту (складається з декількох слів, вжитих метафорично, які утворюють єдиний образ, тобто з ряду взаємопов'язаних простих метафор, які доповнюють один одного), домінуючий образ якої створюється поєднанням різних тропів (гіперболи, порівняння, лексичних повторів, літот, антитез тощо). Гіперболізована метафора становить приблизно 20% (70 випадків уживання). За структурою це поширена метафора-гіпербола, здебільшого повне речення, яке підкреслює якусь ознаку персонажа чи явища. Характерним для мовлення автора є вживання речень з прямим значенням лексем на початку розгорнутих метафор, що інтенсифікує гіперболічне змалювання дій. Вплив сприйняття метафор посилюється за рахунок

використаних у цьому тексті різних видів порівнянь(орудного, класичного зі сполучником як), інверсійних постпозитивних означень та завдяки поєднанню різностильової лексики: книжної церковної(прах, церква, загинати), загальноживаної, народнопоетичної та термінологічної, що створює своєрідну стилістичну антитезу. У гіперболізованих метафорах О.Довженко поєднує елементи зооморфної (перенесення ознак чи якостей від тварини на людину чи неживі предмети), ботаноморфної (перенесення ознак рослин на людей чи на неживі предмети) та антропоморфної (наділення неживих предметів людськими рисами) метафори .

Аналіз наукової лінгвістичної, літературознавчої, стилістичної літератури з теми дослідження, проведене спостереження за особливостями уживання гіперболізованої метафори на сторінках автобіографічної кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» засвідчує широку репрезентативність усього тропу , який ще не став загальноприйнятим. Специфіка виявляється на структурному, семантичному, стилістичному рівнях. Домінуючими є розгорнуті предикативні гіперболізовані метафори, іноді ускладнені підрядними частинами міри і ступеня, наслідку, умови, означальності. Характерною особливістю побудови художніх образів є синтез виражальних засобів, які увиразнюють та підкреслюють метафору . Серед них найуживанішими є метафоричні епітети, порівняння, лексичні повтори, антитеза. Усі вони підпорядковуються єдиній меті – побудові мовної картини світу, зображенню чарівної природи наддеснянщини, величчя і красивих людей, тобто близьких малого Сашка, який бачить речі під іншим кутом зору, ніж дорослі. Стилістичними функціями гіперболізованої метафори у кіноповісті є образність, естетичність , орієнтація на адресата – на його здатність розгадати метафору не тільки інтелектуально, але й оцінюючи те, що позначає образ, який лежить в основі.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямі ми вважаємо вивчення феномену гіперболізованої метафори як складного синтетичного художнього засобу, який поєднує у собі значення гіперболи та метафори. Дослідження може проводитись в аспекті антропоцентризму, що пов'язано з мовною картиною світу, семасіологічному, лінгвокультурологічному , комунікативному, функціонально-прагматичному та охоплювати широке коло джерельного матеріалу.

1. «Українська мова». Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк, та ін. – К.: «Укр. Енцикл.», 2000. – 752 с. 2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с. 3. Гром'як Р. Т. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 752 с.